

DOI: 10.32347/2076-815x.2022.79.226-235

УДК 72.025.4/5

д. арх., доцент **Лещенко Н.А.**,
ardisconn@ukr.net, ORCID: 0000-0002-3198-4554,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ПРИНЦИП «ВІДПОВІДНОСТІ» В КОМПЛЕКСНОМУ ПРОЦЕСІ РЕСТАВРАЦІЙНО-РЕКОНСТРУКТИВНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Розглянуто сформульований принцип «відповідності» архітектурно-розпланувального рішення будівлі її композиційній ролі в історичному центрі. Показано його співвідношення з визначеними чотирма системними рівнями комплексного процесу реставраційно-реконструктивних трансформацій та зв'язок з іншими загальними і спеціальними принципами, детермінованими для різних рівнів. Детально розібрано визначені прийоми, що його розкривають. Надано рекомендації щодо ефективності застосування принципу «відповідності» при здійсненні реставраційно-реконструктивних трансформацій з використанням відновлюючих, оновлюючих і перетворюючих методів об'ємного рівня комплексного процесу РРТ.

Ключові слова: комплексний процес реставраційно-реконструктивних трансформацій (РРТ); принципи; прийоми.

Постановка проблеми. Наразі в Україні нараховується 403 історичних населених місць (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 878 від 26.07.2001 «Про затвердження Списку історичних населених місць України») [1]. Вони мають різний ступінь цінності і збереження їх історико-архітектурної спадщини. В більшості, достатньо добре зберегли історичне розпланування, частково – історичну парцеляцію, мають пам'ятки архітектури і містобудування національного і місцевого значення, історичні значні і рядові будівлі. Проте значний відсоток забудови їх історичних центрів складають сучасні будівлі, при чому не завжди вдало вписані в сформований історичний контекст. Також в кожному місті можна спостерігати наявність малоцінних і дисгармонуючих, занедбаних та деградуючих будівель, що наразі ніяк не використовуються і значно знижують якість і атрактивність міського історичного середовища.

Актуальність питання визначається необхідністю цілісності процесу реставраційно-реконструктивних трансформацій в існуючій забудові історичних центрів міст для підвищення водночас їх історико-архітектурної цінності, функціональної атрактивності і соціально-економічної активності, що разом і буде сприяти підвищенню якості життя в них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відзначити здійснення значного вкладу в сучасну теоретичну реставраційно-реконструктивну базу низкою вітчизняних та закордонних архітекторів-науковців, а саме: М. Бевзем [2], Є. Водзинським [3], М. Дьомінім [4] О. Гутновим [5], Н. Душкіною [6], В. Кодінім [7], Г. Осиченко [8], М. Орленком [9], А. Плешкановською [10], Н. Поповою [11], О. Рибчинським [12], К. Скальським [13], Товбичем [14,15], А. Томашевським [16]. Аналіз їх наукових досліджень показав детальність вивчення питань охоронного зонування і охорони історико-культурної спадщини, її збереження, регенерації і ревалоризації, фрагментарної і цілісної реставрації пам'яток та історично і архітектурно цінних будівель, модернізації малоцінних будівель та ревіталізації і реновації колишніх промислових будівель і територій.

Аналіз діючих в Україні нормативних документів, зокрема ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій» [17], дозволив зробити висновок про необхідність регламентації здійснення реставраційно-реконструктивних трансформацій на різних системних рівнях і для різних за ступенем цінності та деструкції, як окремих будівель, так і історичного міського середовища в цілому.

Є також необхідність у детермінації загальних та спеціальних принципів проведення реставраційно-реконструктивних трансформацій в історичних містах, визначення прийомів, що їх розкривають та надання рекомендацій для їх застосування. Це забезпечить цілісність процесу.

Метою публікації є розкрити сформульований принцип «відповідності» архітектурно-розпланувального рішення будівлі її композиційній ролі в історичному центрі. Детально розглянути визначені прийоми, що його розкривають. Показати його відповідність визначеним чотирьом системним рівням комплексного процесу реставраційно-реконструктивних трансформацій, зв'язок з іншими загальними і спеціальними принципами, детермінованими для різних рівнів. Надати рекомендації щодо ефективності його застосування при здійсненні реставраційно-реконструктивних трансформацій з використанням відновлюючих, оновлюючих і перетворюючих методів об'ємного рівня комплексного процесу РРТ.

Основна частина. Комплексний процес реставраційно-реконструктивних трансформацій (РРТ) історичного центру міста являє собою єдиний директний процес, що можна умовно розділити на п'ять складових: екологічну, історико-культурну, інфраструктурну, соціальну та економічну [18]. Для кожної складової передбачено стратегії проведення якісних змін, що стосуються, як окремих будівель і відкритих просторів, так і всього історичного центру та міста в цілому. Тобто питання слід вирішувати комплексно і на різних

системних рівнях, таких як: містобудівний, об'ємний, функціональний і соціально-економічний [19].

Для різних системних рівнів було сформульовано принципи, визначено прийоми та надано рекомендації, що їх розкривають. Сформульовані принципи можна розділити на загальні і спеціальні. Загальні – рекомендовані для проведення якісних змін на всіх виділених чотирьох системних рівнях (містобудівному, об'ємному, функціональному і соціально-економічному). Спеціальні – додатково для різних рівнів [20].

Наразі пропонується зупинитися на сформульованому принципі «відповідності», віднесеному до об'ємного рівня, і запропонованому для вирішення питань підвищення цінності, цілісності і якості розпланувальної, архітектурно-образної, конструктивної та інженерної структури окремих будівель, що формують історичний центр міста. Також пропонується детально розглянути визначені прийоми, що його розкривають.

Принцип «відповідності» архітектурно-розпланувального рішення будівлі її композиційній ролі в історичному центрі (домінантній, акцентній, рядовій) передбачає здійснення реставраційно-реконструктивних трансформацій в існуючих будівлях чи архітектурно-образне рішення нових будівель відповідно їх ієрархічної важливості в загальній композиції історичного центру міста – як домінант, акцентів чи рядових будівель. Принцип базується на збереженні традиційної різниці об'ємів, форм та оздоблення домінуючої і рядової будівель та підпорядкування історичною домінантою оточення. Прийнятний, як для всіх (різних за цінністю і деструкцією) вже існуючих будівель при фрагментарній і цілісній реставрації, реабілітації, ревалоризації, регенерації, ревіталізації (для пам'яток і цінних історичних будівель), модернізації і реновації малоцінних будівель, так і для нових будівель при їх введенні в забудову історичного центру міста. Він доповнює детермінований перший загальний принцип комплексного процесу реставраційно-реконструктивних трансформацій в історичному місті – «кумулятивного розвитку».

Розкривається з використанням таких прийомів, як:

1) архітектурна і масштабна селективність (вибірковість). Прийом ґрунтується на тому, що домінуючий елемент системи завжди визначає властивості і особливості інших елементів в цій системі, підлаштовує їх під себе, під свої особливості для подальшого спільного існування і розподілу можливостей, впливу та зв'язків (розмірів, об'ємів, парцеляції, форми, декору, кольору, матеріалів, а також функцій), як домінуючого елемента, так і всіх, йому підлеглих. В зв'язку з цим рекомендується використовувати:

– різні об'єми і форми для домінуючих і рядових будівель, при цьому останні завжди мають бути підпорядкованими домінуючим;

– різне членування фасадів, наповнення деталями, декором (досить прості фасади нових рядових будівель і значно деталізовані, декоровані фасади історичних домінант);

– різне завершення об'ємів домінуючих, акцентних і рядових будівель;

– для всіх елементів системи певні спільні матеріали оздоблення фасадів та колористичну гаму для збереження єдності, при цьому домінанта – визначальна;

2) коригування силуету. При цьому рекомендується:

– очищення історичної будівлі (пам'ятки) від сучасних дисгармонуючих добудов і надбудов, які заважають її цілісному сприйняттю; або суперечать її історичній формі; або сприяють небажаному збільшенню її висоти і об'єму;

– наукове відтворення і реставрація втрачених і зруйнованих (занедбаних) частин, фрагментів, деталей оздоблення історичної будівлі (пам'ятки), які були дуже важливими як для композиції самої будівлі, так і для композиції забудови історичного центру в цілому (стосується зруйнованих завершень домінант);

3) надбудова і прибудова (візуальний відрив). Прийом є доцільним для виділення акцентної будівлі. Надбудова можлива і для рядової будівлі, якщо вона є нижчою за існуючі її оточуючі історичні. Надбудову нових поверхів для історичної будівлі (атикового, мансардного), як правило, слід проводити з більш легких матеріалів для виділення головного значення її історичної частини. Може бути виконана:

– урівень з існуючим фасадом (зі стилізацією існуючих історичних форм при регенерації);

– з візуальним відривом від історичної будівлі шляхом створення відкритої галереї або виділення іншим, візуально більш легким чи простішим за фактурою, матеріалом (наприклад склом чи металом) місце з'єднання нового і «старого» (при ревіталізації);

– із зсувом по вертикалі в глиб кварталу, історичний фасад при цьому залишається, як би виокремленим, щоб показати важливість автентичної частини будівлі. Актуально при ревіталізації і модернізації;

– на незалежні від існуючої будівлі конструкції. Нові конструкції можуть бути зведені поряд з існуючим фасадом на незалежному фундаменті (без втручання в існуючу конструктивну систему), можуть бути відведеними від існуючої будівлі (також на незалежному фундаменті), утворюючи місце для галерей. В цьому випадку вже мова йде не тільки про надбудову, а й про прибудову. Актуально при модернізації чи реновації малоцінних будівель, особливо, коли це стосується дворових фасадів рядових будівель. На першому поверсі з'являється відкрита галерея – захищене від різних погодних умов місце для проведення вільного часу чи зручного пересування, якщо перший поверх

громадський. А мешканці всіх інших поверхів зможуть отримати додаткові приміщення до своїх квартир.

Цей прийом рекомендується застосовувати разом з прийомами, що розкривають загальний принцип «кумулятивного розвитку» та інший спеціальний принцип, віднесений до містобудівного рівня, – «розпланувальної і об'ємно-просторової цілісності»;

4) декоративна близькість історичного і нового. Фасад існуючої будівлі (історичної, малоцінної, дисгармонуючої), яка підлягає реставраційно-реконструктивній трансформації і має стати акцентом, або нової акцентної будівлі може бути виділений за рахунок збагачення його традиційними декоративними елементами: еркерами, фронтонами, пілястрами, сандриками; рустами на першому поверсі; декоративними поясами, що відокремлюють перший поверх і в той же час об'єднують кілька будівель в єдиний ряд. Прийом є актуальним, коли нову акцентну будівлю необхідно вписати в добре збережене історичне середовище з високим ступенем цінності.

Висновки. Отже, дотримання запропонованого принципу та наведених вище прийомів допоможе, як зберегти, так і підвищити існуючу цінність та якість історичних та сучасних будівель, а через них і всього історичного центру та міста в цілому. До того ж, слід зазначити, що сформульований принцип «відповідності» та визначені прийоми, що його розкривають, доцільним буде застосовувати в комплексі із загальним принципом «кумулятивного розвитку» і спеціальним принципом містобудівного рівня «розпланувальної і об'ємно-просторової цілісності» та відповідними ним прийомами для підсилення дій якісних змін. Наголошуючи на універсальності застосування принципу «відповідності» для різних за історико-архітектурною цінністю і ступенем деструкції будівель, все ж таки можна виділити його умовну відповідність певним методам реставраційно-реконструктивних трансформацій. Принцип «відповідності» архітектурно-розпланувального рішення будівлі її композиційній ролі в історичному середовищі є ефективним при застосуванні відновлюючих, оновлюючих і перетворюючих методів комплексного процесу реставраційно-реконструктивних трансформацій об'ємного рівня (фрагментарної і цілісної реставрації, реабілітації, ревалоризації, регенерації, ревіталізації (для пам'яток і цінних історичних будівель), модернізації (цінних, малоцінних і дисгармонуючих будівель), реновації (малоцінних і дисгармонуючих будівель), реплікації (для нових будівель), які підтягнуть відповідні їм методи РРТ для функціонального рівня.

Список джерел

1. Про затвердження Списку історичних населених місць України: Постанова Кабінету Міністрів України. Київ, 2001.
5. Бевз М.В. Методологічні основи збереження та регенерації заповідних архітектурних комплексів історичних міст: автореф. дис. ... д. арх. Харків, 2004. 32 с.
3. Водзинський Є. Принципи та методи охорони видового розкриття пам'яток архітектури в краєвиді історичних міст (1970-ті – 1990-ті рр.): автореф. дис. ... к. арх. Київ, 2011. 20 с.
4. Дьомін М. Актуальні проблеми пам'яткоохоронної діяльності в Україні. Мистецькі обрії. Київ, 2005. Вип. 7. С. 263-268.
5. Гутнов А.Э. Эволюция градостроительства. Москва: Стройиздат, 1984. 256 с.
6. Душкина Н. Понятие подлинности в современной теории и практике реставрации. Материальная база сферы культуры. Москва, 1996. Вып. 3. С. 3-8.
7. Кодін В.О. Основи реконструкції історичних міст. Навчальний посібник. Харків: ХНАМГ, 2009. 172 с.
8. Осиченко Г.О. Реконструкція історичного середовища міста. Містобудування та територіальне планування. Київ, 2009. Вип.35. С. 343-354.
9. Орленко М.І. Проблеми та методи реставрації пам'яток архітектури України (XI – поч. XX ст.): автореф. дис. ... д. арх. Київ, 2018. 44 с.
10. Плешкановська А.М. Методологія комплексної реконструкції міста: автореф. дис. ... д. т. н. Київ, 2013. 40 с.
11. Попова Н.А. Реконструкция и реставрация историко-архитектурного наследия: учебное пособие. Саратов: Аквариус, 2003. 65 с.
12. Рибчинський О.В. Формування і ревіталізація середмість історичних міст України: автореф. дис. ... д. арх. Львів, 2017. 34 с.
13. Skalski K. Rewitalizacja we Francji – rewitalizacja a polityka miejska, polskie zastosowania doświadczeń francuskich, Instytut Rozwoju Miast. Kraków, 2009. T.2. 311 s.
14. Leshchenko N., Tovbych V. Modern approaches to the revitalization of historical ex-industrial architecture. Wiadomosci Konserwatorskie. Journal of Heritage Conservation. Warszawa, 2019. № 60. P. 51 –58.
15. Leshchenko N., Tovbych V. Revived degraded monuments of fortification architecture – potential for the historical small towns development. Budownictwo i Architektura. Lublin, 2020. Vol. 19 (1). P. 47 – 54. <https://doi.org/10.35784/bud-arch.906>
16. Tomaszewski A. Environmental preventive conservation. ICOMOS. XIII Assemble General. Madrid, 2002. P. 264 – 266.

17. ДБН Б.2.2-12:2019: Планування та забудова територій. Київ, Мінрегіонбуд, 2019. 177 с.

18. Лещенко Н.А. Загальні принципи комплексного процесу реставраційно-реконструктивних трансформацій історичних центрів малих міст. Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук. – техн. збірник. Київ, 2021. Вип. 59. С. 203 – 214. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2021.59.203-214>

19. Лещенко Н.А. Комплексний процес реставраційно-реконструктивних трансформацій. Містобудування та територіальне планування: наук. – техн. збірник. Київ, 2021. Вип. 76. С. 138–149. <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2021.76.138-149>

20. Лещенко Н.А. Методологічні основи реставраційно-реконструктивних трансформацій історичних центрів малих міст: дис. ... д. арх. Київ, 2020. 447 с.

доктор архітектури, доцент **Лещенко Н.А.**,
Київський національний університет будівництва та архітектури

ПРИНЦИП «СООТВЕТСТВИЯ» В КОМПЛЕКСНОМ ПРОЦЕССЕ РЕСТАВРАЦИОННО-РЕКОНСТРУКТИВНЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

Рассмотрен сформулированный принцип «соответствия» архитектурно-планировочного решения здания его композиционной роли в историческом центре. Показано его соотношение с определенными четырьмя системными уровнями (градостроительным, объемным, функциональным и социально-экономическим) комплексного процесса реставрационно-реконструктивных трансформаций исторического центра города, как специального принципа объемного уровня. Определена его связь с другими общими и специальными принципами, детерминированными для разных системных уровней. Детально разобраны выделенные четыре приёма, которые раскрывают данный принцип, а именно: 1) архитектурная и масштабная селективность (избирательность); 2) корректировка силуэта; 3) надстройка и пристройка (визуальный отрыв); 4) декоративная близость исторического и нового. Даны рекомендации по актуальности их применения для существующих исторических и современных зданий разной степени ценности, а также новых зданий при их вписывании в разную по степени ценности и деструкции сложившуюся историческую городскую среду. Показана целесообразность их применения вместе с приемами, раскрывающими другие детерминированные принципы комплексного процесса реставрационно-реконструктивных трансформаций исторического центра города, а именно: общий принцип «кумулятивного развития», актуальный для всех системных уровней, и специальный принцип,

отнесенный к градостроительному уровню – «планировочной и объемно-пространственной целостности». Даны рекомендации по эффективности применения принципа «соответствия» архитектурно-планировочного решения здания его композиционной роли в историческом центре при осуществлении реставрационно-реконструктивных трансформаций в нем с использованием восстанавливающих, обновляющих и преобразующих методов объемного уровня комплексного процесса РРТ.

Ключевые слова: комплексный процесс реставрационно-реконструктивных трансформаций (РРТ); принципы; приёмы.

Doctor of Architecture, Associate Professor **Nellya Leshchenko**,
Kiev National University of Construction and Architecture

THE PRINCIPLE OF «CONFORMITY» IN THE COMPLEX PROCESS OF THE RESTORATION-RECONSTRUCTIVE TRANSFORMATIONS

The formulated principle of «conformity» of the architectural and planning solution of the building to its compositional role in the historical center is considered. Its relationship with determined four system levels (urban planning, volumetric, functional, and socio-economic) of the complex process of restoration-reconstructive transformations of the historical center of the city is shown as a special principle of the volumetric level. Its connection with other general and special principles determined for different system levels is shown. The selected four techniques which reveal this principle are analyzed in detail, namely: 1) architectural and scale selectivity; 2) silhouette adjustment; 3) superstructure and extension (visual separation); 4) decorative proximity of the historical and the new. Recommendations are given on the relevance of their application for existing historical and modern buildings of varying degrees of value, as well as new buildings when they fit into the existing historical urban environment of varying degrees of value and destruction. The expediency of their application is shown together with the techniques that reveal other principles of the complex process of restoration-reconstructive transformations of the historical center of the city, namely: the general principle of «cumulative development», relevant for all system levels, and a special principle related to the urban planning level – «planning and volume-spatial integrity». Recommendations are given on the effectiveness of the application of the principle of «conformity of the architectural and planning solution of the building to its compositional role in the historical center» in the implementation of restoration-reconstructive transformations in it using restoring, renewing, and transforming methods of the volumetric level of the complex RRT process.

Keywords: complex process of restoration-reconstructive transformations (RRT); principles; techniques.

REFERENCES

1. Pro zatverdzhennya Spysku istorychnykh naselenykh mistv Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy. Kyiv, 2001. {in Ukrainian}
2. Bevz M.V. Metodolohichni osnovy zberezhennya ta reheneratsiyi zapovidnykh arkhitekturnykh kompleksiv istorychnykh mist: avtoref. dys. ... d. arkh. Kharkiv, 2004. 32 s. {in Ukrainian}
3. Vodzynskiy Ye. Pryntsypy ta metody okhorony vydovoho rozkryttya pam'yatok arkhitektury v krayevydi istorychnykh mist (1970-ti – 1990-ti rr.): avtoref. dys. ... k. arkh. Kyiv, 2011. 20 s. {in Ukrainian}
4. Domin M. Aktualni problemy pamyatkookhoronnoyi diyalnosti v Ukraini. Mystetski obriyi. Kyiv, 2005. Vyp. 7. S. 263-268. {in Ukrainian}
5. Gutnov A.E. Evolyutsiya gradostroitel'stva. Moskva: Stroiizdat, 1984. 256 s. {in Russian}
6. Dushkina N. Ponyatiye podlinnosti v sovremennoy teorii i praktike restavratsii. Material'naya baza sfery kul'tury. Moskva, 1996. Vyp. 3. S. 3-8. {in Russian}
7. Kodin V.O. Osnovy rekonstruktsiyi istorychnykh mist. Navchal'nyy posibnyk. Kharkiv: KhNAMH, 2009. 172 s. {in Ukrainian}
8. Osychenko H. O. Rekonstruktsiya istorychnoho seredovyscha mista. Mistobuduvannya ta terytorial'ne planuvannya. Kyiv, 2009. Vyp. 35, S. 343-354. {in Ukrainian}
9. Orlenko M.I. Problemy ta metody restavratsiyi pam'yatok arkhitektury Ukrainy (XI – poch. XX st.): avtoref. dys. ... d. arkh. Kyiv, 2018. 44 s. {in Ukrainian}
10. Pleshkanovska A. M. Metodolohiya kompleksnoyi rekonstruktsiyi mista: avtoref. dys. ... d. t. n. Kyiv, 2013. 40 s. {in Ukrainian}
11. Popova N.A. Rekonstruktsiya i restavratsiya istoriko-arkhitekturnogo naslediya: uchebnoye posobiye. Saratov: Akvaryus, 2003. 65 s. {in Russian}
12. Rybchynskyy O.V. Formuvannya i revitalizatsiya seredmist' istorychnykh mist Ukrainy: avtoref. dys. ... d. arkh. Lviv, 2017. 34 s. {in Ukrainian}
13. Skalski K. Rewitalizacja we Francji – rewitalizacja a polityka miejska, polskie zastosowania doświadczeń francuskich. Instytut Rozwoju Miast. Krakow, 2009. T. 2, 311 s. {in Polish}
14. Leshchenko N., Tovbych V. Modern approaches to the revitalization of historical ex-industrial architecture. Wiadomosci Konserwatorskie. Journal of Heritage Conservation. Warszawa, 2019. № 60. P. 51 –58. {in English}

15. Leshchenko N., Tovbych V. Revived degraded monuments of fortification architecture – potential for the historical small towns development. *Budownictwo i Architektura*. Lublin, 2020. Vol. 19 (1). P. 47 – 54. {in English} <https://doi.org/10.35784/bud-arch.906>
16. Tomaszewski A. Environmental preventive conservation. ICOMOS. XIII Assemble General. Madrid, 2002. P. 264 – 266. {in English}
17. DBN B.2.2-12:2019 Planuvannya ta zabudova terytoriy. Kyiv, 2019. 177 s. {in Ukrainian}
18. Leshchenko N.A. Zahalni pryntsypy kompleksnoho protsesu restavratsiyno-rekonstruktyvnykh transformatsiy istorychnykh tsentriv malykh mist. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannya. Kyiv, 2021. Vyp. 59. S. 203 – 214. {in Ukrainian} <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2021.59.203-214>
19. Leshchenko N. A. Kompleksnyy protses restavratsiyno-rekonstruktyvnykh transformatsiy. *Mistobuduvannya ta terytorialne planuvannya*. Kyiv, 2021. Vyp. 76. S. 138-149. {in Ukrainian} <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2021.76.138-149>
20. Leshchenko N.A. Metodolohichni osnovy restavratsiyno-rekonstruktyvnykh transformatsiy istorychnykh tsentriv malykh mist: dys. ... d. arkh. Kyiv, 2020. 447 s. {in Ukrainian}